

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی

سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۳۰

تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۱۲/۲۴

صفحات: ۱۵۹ - ۱۸۳

ترسیم سناریوهای پیش روی فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی در ارتباط با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

حسین ترکی

گروه علوم سیاسی، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران.

محمد علی خسروی*

استادیار گروه علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

علی قربان‌پور دشتکی

استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

چکیده

امنیت ملی شرط اولیه و البته مهم‌ترین شرط حفظ، بقا، پیشرفت و ترقی هر کشور در همه‌ی زمینه‌هاست. برای پیش‌بینی وضعیت امنیتی کشور در سال‌های آتی توجه به وضعیت قومی و چالش‌های قومی کاملاً ضروری است. هدف از انجام این تحقیق ترسیم سناریوهای پیش‌روی فرصت‌ها و تهدیدات قوم‌گرایی عربی در ارتباط با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است. این تحقیق از نظر ماهیت و هدف، کاربردی و از نظر نوع روش، توصیفی-پیمایشی و با توجه به آینده پژوهانه بودن پژوهش، اکتشافی نیز می‌باشد. بدین منظور عوامل موثر در حوزه قوم‌گرایی عربی با استفاده از روش پایش محیطی و مرور مطالعات تخصصی این حوزه شناسایی و در قالب پرسشنامه ماتریس در اختیار ۱۵ نفر از خبرگان قرار گرفت. متغیرهای به دست آمده به روش ماتریس متقاطع و با استفاده از نرم افزار میک مک، طیف‌بندی گردیده و ضمن اخذ نظرات خبرگان با استفاده از نرم افزار سناریو ویزارد مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته بود و در نهایت سناریوهای محتمل و سازگار شناسایی و استخراج گردید. یافته‌های حاصل از این تحقیق نشان داد سناریوی شماره یک قوی‌ترین و محتمل‌ترین سناریوی به دست آمده از نرم‌افزار سناریو ویزارد است. سناریوی شماره یک از ۷ وضعیت تشکیل شده که ۶ وضعیت از وضعیت‌های محتمل وضعیت میانه و ادامه روند موجود و ۱ وضعیت یعنی (کاهش ریزگردها) وضعیت مطلوب می‌باشد. نتایج به دست آمده نیز نشان می‌دهد اگرچه سناریوی قوی به دست آمده سناریوی ادامه روند موجود است، اما با نگاهی به سناریوهای دیگر می‌توان نتیجه گرفت سناریوهای محتمل دیگر از ادامه روند موجود به سمت وضعیت نسبتاً بحرانی تا بحرانی سوق پیدا کرده‌اند و مسئولان می‌بایست با اتخاذ سیاست‌های مناسب از بروز وضعیت‌های بحرانی پیشگیری کنند.

واژگان کلیدی: سناریو، قوم‌گرایی، قوم عرب، امنیت ملی، ایران.

بررسی چالش‌های امنیتی و عوامل تاثیرگذار در امنیت ملی، همواره مورد توجه حاکمان و استراتژیست‌های هر نظام سیاسی بوده است، چرا که امنیت ملی شرط اولیه و البته مهم‌ترین شرط حفظ، بقا، پیشرفت و ترقی هر کشور، در همه‌ی زمینه‌ها محسوب می‌شود. در این میان بحث تفاوت‌های قومی و زبانی، یکی از چالش‌های امنیتی کشورها، به خصوص کشورهای کثیرالقومی مثل ایران بوده و مدیریت، نگرش و برنامه‌ریزی برای قومیت‌ها، در تضعیف و یا تقویت امنیت ملی نقش تاثیرگذاری خواهد داشت (ابراهیمی و شاکری خوبی، ۱۳۹۳: ۲).

گستره وسیع جغرافیایی و تاریخ چندین هزارساله ایران، گونه‌های مختلفی از ملیت‌ها و قومیت‌های متفاوت را در بر می‌گیرد که با وجود تجربه‌های زیستی تاریخی مشترک در بسیاری زمینه‌ها، حامل تمایزها و تفاوت‌های معناداری در حوزه‌های جغرافیایی، گذارهای تاریخی، تعلق‌های فرهنگی و رفتارهای سیاسی بوده‌اند و به رغم زیستن در یک مرز جغرافیایی و نظام سیاسی مشترک، همواره رفتار سیاسی مشترکی نداشته‌اند (خانیک و سرشار، ۱۳۹۱: ۹۳). از جمله این مناطق، مناطق عرب‌نشین خوزستان است که در نود سال گذشته چندبار دستخوش تحولات و ناآرامی‌های قوم‌گرایانه شده است (تاجیک، ۱۳۸۰: ۸۷).

خوزستان از گذشته تاکنون فرصت‌های زیادی را برای کشور فراهم کرده است. این استان به علت واقع شدن در راس خلیج فارس، همجواری با کشورهای عربی، قابلیت‌های فوق‌العاده از نظر کشاورزی، اتصال آن به راه آهن سراسری، وسعت زیاد، داشتن بنادر استراتژیک، منابع آبی فراوان، داشتن تاسیسات صنعتی و ذخایر عظیمی از نفت و گاز، اهمیت ژئوپلیتیکی ویژه‌ای دارد. این امر سبب شده که این منطقه همواره مورد توجه قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای قرار گیرد. در این مورد می‌توان از طرح تجزیه خوزستان در سال‌های ۱۸۳۷-۱۸۴۷، طرح تجزیه خوزستان در زمان شیخ خزعل، طرح تجزیه خوزستان در زمان ملی شدن صنعت نفت، طرح تجزیه خوزستان در سال ۱۹۵۸ و طرح تجزیه خوزستان در زمان جنگ ایران و عراق اشاره کرد (جعفری ولدانی، ۱۳۹۰: ۵). در سالیان اخیر، برخی بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و بعضی از فعالان قومی تلاش کرده‌اند در ظاهر با عنوان حمایت از اقوام ایرانی و با سوء استفاده از مشکلات اقتصادی و اجتماعی موجود در منطقه، ضمن تحریف هویت ایرانی اعراب خوزستان، خالق هویت عربی غیر ایرانی برای ایشان باشند.

چالش‌ها و ناآرامی‌های گهگاه در مناطق جنوبی به خصوص خوزستان و به ویژه مناطق عرب‌نشین ایجاب می‌کند که به مسائل و تحولات این منطقه بیشتر توجه شود و تاثیرات آنها بر امنیت ملی سنجیده شود. آنچه مسلم است این است که تهدیدات قومی، نژادی، مذهبی و غیره می‌تواند امنیت ملی کشورها را به مخاطره اندازد. لزوم درک و پیش بینی ناآرامی‌های قومی، از

_____ ترسیم سناریوهای پیش‌روی فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی..... ◇

طرف دیگر فرصت‌هایی که از ماحصل آن به دست می‌آید و ارائه سناریوهای محتمل جهت تصمیم‌گیری مناسب در شرایط بحرانی همواره ضروری به نظر می‌رسد. بر این اساس، برای پیش‌بینی وضعیت امنیتی کشور در سال‌های آتی و طراحی سناریوهای امنیتی مناسب توجه به وضعیت قومی و تهدیدات و فرصت‌های قومی کاملاً ضروری است و در این مقاله سعی می‌شود با شناسایی روندها و پیش‌ران‌های در خصوص آینده فرصت‌ها و تهدیدات قوم عرب و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، سناریوهای محتمل مرتبط با آن را ترسیم نمود. همچنین محقق در پی پاسخگویی به این سوال است که سناریوهای محتمل در خصوص آینده فرصت‌ها و تهدیدات قوم‌گرایی عربی کدام‌اند؟

مبانی نظری و چارچوب نظری تحقیق

اهمیت احساس نخبگان یا احساسات توده‌ها در شکل‌گیری ملیت‌ها، همچنین دولت‌ها و گروه‌های قومیتی، موضوعی است که باید مورد توجه قرار گیرد. از نظر اسمیت، ملی‌گرایی به قومیت جهت‌گیری سیاسی می‌دهد. اصطلاح قومیت نیز به عنوان وضعیتی قومیتی تعریف می‌شود که در رابطه با شناسایی گروه خاصی است. داشتن زبان، مذهب و نژاد مشترک از جمله ویژگی‌های مهم گروه‌های قومی هستند، هرچند این گروه‌ها باید براساس اقلیت مجزا و بر اساس قومیت مجزا نیز مورد بررسی قرار گیرند. در واقع معیارهای ذهنی و عینی باید مجزا از یکدیگر باشند. دی‌وس^۱ به درستی عنوان می‌کند که: «یک گروه قومیتی یک گروه خودشناسایی است که به مجموعه ای از آداب و شرایطی که با دیگران مشترک نیست، اعتقاد دارند» (دی‌وس، ۱۹۷۵: ۹). این سنت‌ها می‌توانند علاوه بر مذهب و زبان، یک حس تاریخی، مکان یا منشا مشترک باشد. به اعتقاد هورویتز، داشتن یک باور ذهنی در یک نسل مشترک نیز بسیار مهم است. او تأکید می‌کند که یک گروه قومیتی در واقع شکل توسعه یافته‌ای از یک خویشاوندی است (هورویتز، ۱۹۸۵: ۵۷). بنابراین در مورد ملل، خودآگاهی در شکل‌گیری گروه‌های قومیتی بسیار مهم است. همچنین در زمینه شکل‌گیری و حفظ گروه‌های قومیت، عامل طراحی و حفظ مرزهای گروهی نیز عامل حیاتی مهمی است. نقش نخبگان نیز در این فرآیند باید در نظر گرفته شود، همان‌طور که در مورد ترک‌ها و کردها وجود دارد. چگونه می‌توان تمایز میان یک ملیت یا یک گروه قومیتی را تشخیص داد؟ این تمایز از آن جهت که همه‌ی ملت‌ها در مرکز خود هسته‌ی قومیتی غالب دارند، تمایز آشکاری نیست.

بنابراین برخی از گروه‌های قومیتی می‌توانند تبدیل به یک ملت شوند. یک گروه قومیتی در

1. De Vos

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———
صورت داشتن شرایط می‌تواند به عنوان یک ملت تلقی شود، از جمله این شرایط می‌توان به تقسیم مشترک کار و یا یکپارچگی اقتصادی، قوانین مشترک حقوق و وظایف تعیین شده و یک مبنای ارضی اشاره کرد. یک گروه قومیتی می‌تواند سنت‌ها و قوانینی داشته باشد که به دستورالعمل‌های قانونی معروف هستند، هرچند که به سایر گروه‌های قومیتی اعمال نمی‌شود. اصطلاح "گروه قومیتی" به اندازه ملیت، اهمیت سیاسی ندارد. واژه‌ی "اقلیت قومی" برخلاف اصطلاح گروه قومیتی ولی مانند اصطلاح ملیت، از بار سیاسی و حقوقی برخوردار است و بنابراین نیازمند تعریف دیگری است (اسمیت، ۱۹۸۱: ۲۱). شواهد متعدد حاکی از آن است که قوم‌گرایی پدیده‌ای پیچیده، چند بعدی و تاریخی است و در شرایط مختلف سیاسی، اجتماعی و تاریخی به شکل‌های مختلف نمایان می‌شود. "قومیت یک پدیده تاریخی تحول‌پذیر است که با عوامل چندی در ارتباط است" (گیلس، ۱۹۹۷: ۱۶).

در این تحقیق یک چارچوب چند عاملی برای قومی‌گرایی در نظر گرفته شده که در برگیرنده عوامل سیاسی نظریه نقش نخبگان قومی آنتونی اسمیت و آصفا^۱؛ نظریه نابرابری‌های اقتصادی و نوسازی میلتنون ایسمن، عوامل اقتصادی نظریه توسعه ناموزون نابرابری‌های منطقه‌ای و نظریه استعمار داخلی مایکل هشتر؛ نظریه‌های چند عاملی روتچفیلد و شاپلین^۲ در بعد نظریات قومی است. این چارچوب چند عاملی در قالب مدل مفهومی زیر می‌تواند تصویر مشخصی از برآیند نظریات حاضر را نشان دهد.

1. Assefa
2. Rothschild & Shaplin

مدل مفهومی تحقیق



پیشینه نآرامی‌های قومی در خوزستان

گروه‌هایی مانند اتحادیه عرب خوزستان، جنبش ناسیونالیست عرب، جبهه التحریر خوزستان، فدائیان خلق و حزب کارگران سوسیالیست از جمله سازمان‌ها و تشکیلاتی بودند که از ماه‌های اولیه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، فعالیت‌های خود را در این منطقه متمرکز ساختند و آشکارا به ترویج و گسترش اهداف و عقاید خود پرداختند. با آغاز جنگ تحمیلی در نیمه دوم سال ۱۳۵۹، بنا به شرایط به وجود آمده، از میزان فعالیت این گروه‌ها کاسته شد و یا رو به پنهان‌کاری و فعالیت‌های مخفیانه آوردند. اغلب این گروه‌ها و دستجات به رغم قدمت طولانی مانند اتحادیه عرب خوزستان که در سال ۱۳۲۴ به تشویق آلن چارلز ترات، رئیس اینتلیجنت سرویس خاورمیانه ایجاد شد (موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۶۸: ۴۱) و یا خلق الساعه بودن ظهورشان مانند چریک‌های فدایی خلق که به رغم تمایلات کمونیستی، نیروهای اصلی‌شان در سازمان آزادی بخش فلسطین تعلیم دیده بودند و از اسفند ۱۳۵۷ شروع به دایر کردن شعبات خود در خوزستان در شهرهای اهواز و آبادان نمودند و یا جنبش ناسیونالیست عرب که تمایلات دست راستی داشته و مورد حمایت دولت عراق و رژیم‌های محافظه کار مدافع افکار پان عربیسم بود (امیر احمدی، ۱۳۷۷: ۲۳۲)، خواسته‌ها و اهداف مشترکی همچون خودمختاری خوزستان و استقلال خلق عرب را مطرح می‌کردند و اکثراً به شیوه‌های یکسانی از قبیل بمب‌گذاری در سطح استان و ایجاد رعب و وحشت در میان مردم ایجاد می‌کردند. به گونه‌ای که

❖ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———
با بررسی اخبار روزنامه‌ها مشخص می‌شود که طی یکسال از نیمه سال ۱۳۵۸ تا شروع جنگ
تحمیلی هفته ای نبوده است که تعدادی بمب‌گذاری در سطح منطقه صورت نگیرد و در خط
لوله ارسال نفت، خرابکاری انجام نشود. در این میان برخی از گروه‌ها همچون، حزب کارگران
ناسیونالیست نیز وجود داشتند که اعضای آنها به علت تحریک کارگران و ترغیب آنان به
برگزاری تظاهرات و دست زدن به آشوب، دستگیر و اعدام یا به حبس‌های بلندمدت محکوم
شدند (مقصودی، ۱۳۸۰: ۳۵۷).

پیشینه تحقیق

بیژنی، عزتی (۱۳۸۷)، در پژوهشی با عنوان کالبد شکافی جنبش‌ها و گروه‌های قومی در
استان خوزستان تلاش می‌کند تا جنبش‌ها و احزاب قوم عرب در استان خوزستان را به عنوان
یکی از اقوام کهن ایرانی مورد کالبد شکافی قرار دهد. همزیستی و احساس تفاهم با کشورهای
همجوار از منظر وابستگی و تعلق اقتضاء می‌نماید تا راهکارهای علمی مناسب جهت پرهیز از
بروز تنش و بحران حاکمیت ملی در منطقه ارائه و تبیین شود که چنین کار ویژه‌ای را پژوهش
حاضر پوشش می‌دهد.

نواح، قیصری (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان آسیب‌شناسی مسائل قومی در ایران مطالعه
موردی عرب‌های ساکن شهرستان اهواز هویت قومی بخشی از جمعیت عرب این شهرستان را
مورد مطالعه قرار داده است. نتایج حاصل از تحلیل دو متغیر داده‌ها نشان می‌دهد ۲۱ متغیر از
۲۲ متغیر مستقل (به جز ارتباط با خارج از کشور) با هویت قومی رابطه معناداری دارند. همچنین
رابطه هویت قومی و هویت ملی با جهت گیری نه چندان مثبت به مقدار R برابر ۰,۵۸۶، مورد
تایید قرار گرفته است.

احمدی (۱۳۷۸) پژوهشی با عنوان قومیت و قومیت‌گرایی در ایران، افسانه و واقعیت را
انجام داده است. این پژوهش نگاهی انتقادی به مطالعات قومی از دیدگاه روش‌شناسی دارد و بر
آن است تا مسائلی نظیر قومیت، ملیت و هویت را با نگاهی نقادانه به مطالعات قومی در غرب و
شیوه تعمیم غیرتاریخی مفاهیم قومیت، قوم‌گرایی و قبایل به جوامعی نظیر ایران مورد ارزیابی
قرار دهد. نویسنده بر آن است آن چه در ادبیات کنونی علوم سیاسی و جامعه‌شناسی به قومیت و
ناسیونالیسم قومی موسوم است در گذشته ایران قابل مشاهده نیست و تنها از اواسط قرن بیستم
به بعد است که تلاش‌هایی در جهت سیاسی‌کردن مسائل زبانی و مذهبی صورت گرفته است.
موزینکو^۱ (۲۰۱۵)، پژوهشی را با عنوان "تجزیه و تحلیل عواملی که بر درگیری قومی و

_____ ترسیم سناریوهای پیش‌روی فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی..... ◇

خشونت اقلیت‌ها در بالکان غربی^۱ اثر می‌گذارند انجام داده است. این پروژه‌ی تحقیقی عوامل موثر بر سطوح خشونت قومی در بالکان غربی در دهه ۱۹۹۰ را بررسی می‌کند. عوامل اصلی مطالعه شده فقدان دانش فرهنگی و دخالت‌های نظامی راهبردی ناتو هستند. این نتایج نشان می‌دهند که خشونت قومی، محرک‌های احساسی معینی دارد که با سیاست‌ها و اقدامات مناسب دولت می‌توان از آن پرهیز کرد.

هریس^۱، مانلی (۲۰۱۵)، پژوهشی را با عنوان "برهم کنش در حال تغییر تفکیک قومی و اقتصادی- اجتماعی در انگلستان و ولز" انجام داده است. این تحلیل نشان می‌دهد که الگوهای تفکیک قومی به شدت با محله‌های محروم اقتصادی- اجتماعی تقاطع پیدا می‌کنند، در حالی که نابرابری‌ها در بازار کار و افزایش کار پاره‌وقت به عنوان عوامل سهیم معرفی می‌شوند. مشخصه‌ی بارز محله‌های محرومی که در آنها گروه‌های اقلیت زندگی می‌کنند، قرارگیری کمترشان در کنار سفیدپوستان بریتانیایی است. با این همه قرارگیری آنها در کنار یکدیگر افزایش یافته است.

میل^۲، سیگل (۲۰۱۷)، تحقیقی با عنوان هویت، سرکوب و تهدید، درگیری‌های قومی در یک دولت قوی را انجام داده‌اند. در مواجهه با سرکوب دولت قوی، ممکن است انتظار داشته باشید گروه‌های اقلیت قومی سعی در جذب گروه برتر داشته باشند تا خودشان را با تهدید کمتر نشان دهند. با این حال، این ادراک از تهدید، اجزای تاکتیکی خود را از بین می‌برد. حتی در دولت قوی، اقلیت گروه‌های تحت سلطه، ممکن است در عملیات‌های ضد دولتی شرکت کنند تا بتوانند سرکوب‌هایی را که با آن روبرو هستند، کاهش دهند و این عملیات‌ها ممکن است با تلفیق بیشتر نتیجه بخش باشند.

برایان^۳ (۲۰۱۸)، تحقیقی با عنوان مهاجرت به عنوان پاسخ سازگار به ملی‌گرایی قومی در روسیه را انجام داده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که عوامل فشار سیاسی بر اکثریت گروه‌های متفاوت از طریق اقلیت قومی تاثیر می‌گذارد و از این فرضیه که موفقیت سیاست‌های ملی‌گرایانه در یک منطقه اخطار آسیب‌پذیری اقلیت‌های قومی و تحت‌تاثیر گذاشتن تصمیمات مهاجرت را به همراه دارد حمایت می‌کند.

با مروری بر پیشینه و ادبیات تحقیق، به جرات می‌توان گفت تاکنون تحقیقی در خصوص آینده پژوهی تهدیدات و فرصت‌های قومی قوم عرب صورت نگرفته و تحقیقات مطرح شده بیشتر تحقیقاتی در زمینه مشکلات کنونی قومیت‌ها بوده است و از این حیث دارای نوآوری

-
1. Richard Harris
 2. Christine S Mele
 3. Michelle L O'Brien

روش تحقیق

این تحقیق از نظر ماهیت و هدف، کاربردی و از نظر نوع روش، توصیفی-پیمایشی و با توجه به آینده پژوهانه بودن پژوهش، اکتشافی نیز می‌باشد. در پروژه‌های آینده‌نگاری از مجموعه تکنیک‌هایی استفاده می‌شود که غالباً مکمل یکدیگر بوده و خروجی‌های هر یک ورودی‌های تکنیک بعدی را تشکیل می‌دهند. بدین منظور برای اجرای پژوهش، عوامل موثر در حوزه قوم‌گرایی عربی با استفاده از روش پایش محیطی و مرور مطالعات تخصص این حوزه شناسایی و فهرست عوامل اثرگذار بر آینده فرصت‌ها و تهدیدات قوم‌گرایی عربی در قالب پرسشنامه ماتریس در اختیار ۱۵ نفر از خبرگان قرار گرفت. خبرگان این تحقیق شامل اساتید و خبرگان علوم امنیتی، سیاسی و اجتماعی متخصص در مسائل قوم عرب است. متغیرها و پیشران‌های کلیدی به دست آمده به روش ماتریس متقاطع و با استفاده از نرم افزار میک‌مک، طیف‌بندی گردیده و مجدداً در اختیار خبرگان قرار گرفته بود. نظرات خبرگان با استفاده از نرم افزار سناریو ویزارد مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و در نهایت سناریوهای محتمل و سازگار شناسایی و استخراج گردید.

یافته‌های تحقیق

۱- بررسی وضعیت متغیرهای کلیدی در پیشران‌های موثر بر آینده فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی
از میان ۲۸ متغیر بررسی شده در این تحقیق، ۷ متغیر کلیدی شناسایی گردید. همانگونه که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌گردد در پیشران اقتصادی دو متغیر (ذخایر عظیم نفت و گاز و توسعه نیافتگی)، در پیشران فرهنگی بدون متغیر، در پیشران اجتماعی یک متغیر (وجود ریزگردها) و در پیشران سیاسی چهار متغیر (حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفین، جنگ ۸ ساله تحمیلی، فعالیت جریان وهابی و رقابت‌های منطقه‌ای) شناسایی گردید.

جدول ۱: نمایش متغیرهای کلیدی و پیشران‌های موثر

پیشران اقتصادی	پیشران اجتماعی	پیشران سیاسی
ذخایر عظیم نفت و گاز	وجود ریزگردها	حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفین

جنگ ۸ ساله تحمیلی		توسعه نیافتگی
فعالیت جریان وهابی		
رقابت های منطقه‌ای		

۲- کالبد شکافی متغیرهای کلیدی استخراجی از نرم افزار میک مک

در جهت راستی‌آزمایی متغیرهای کلیدی تاثیرگذار بر آینده فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی استخراجی از نرم افزار میک‌مک، از تحقیقات انجام شده و داده‌های موجود به کالبدشکافی این متغیرها می‌پردازیم.

۲-۱- ذخایر عظیم نفت و گاز

میدان نفتی اهواز بزرگترین میدان نفتی ایران است، که در استان خوزستان، در محدوده شهرستان اهواز، در جنوب غربی ایران واقع می‌باشد. این میدان در سال ۱۳۳۷ با حفر چاه شماره ۶ اهواز کشف شد. در حال حاضر ظرفیت تولید نفت خام میدان اهواز به طور میانگین معادل ۸۰۰ هزار بشکه در روز و میزان تولید گاز آن (گاز همراه نفت) بیش از ۱۳ میلیون متر مکعب در روز می‌باشد. حجم ذخیره در جای نفت خام این میدان بیش از ۶۵ میلیارد بشکه برآورد می‌شود، که به‌طور میانگین، در حدود ۳۷ میلیارد بشکه از آن قابل برداشت می‌باشد (دوستی و همکاران، ۱۳۹۴، ۲۵). استان خوزستان با دارا بودن ۵/۸۹ درصد از جمعیت کشور، رتبه ۲ تولید ناخالص ملی با نفت را داراست که نشان دهنده گردش مالی و تولید ثروت عظیم در این استان است. بنابراین این مسئله به عنوان فرصت بزرگی در استان خوزستان است.

۲-۲- توسعه نیافتگی

استان خوزستان بدون در نظر گرفتن منابع نفت و گاز نیز رتبه ۴ تولید ناخالص ملی را داراست که نشان دهنده گردش مالی و تولید ثروت عظیم این استان است. عدم توجه به برنامه‌های توسعه‌ای مناسب و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در رابطه با مسائل اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و فرهنگی طی سالیان گذشته باعث ایجاد یک ناهمگونی در توزیع منابع سرمایه‌ای در استان خوزستان شده است و هم‌افزایی این عوامل موجب نابرابری توسعه‌ای در مناطق مختلف استان، تغییر فرهنگ کار و بروز بیکاری مزمن، مهاجرت به شهرهای بزرگ، حاشیه‌نشینی و فقیر شدن عده‌ای بیشتر از مردم، بروز مسائل زیست محیطی و در نتیجه ناامیدی و خروج نخبگان در بخش مهمی از جمعیت استان شده است.

تعداد بیکاران استان خوزستان در سال ۱۳۹۴ برابر با ۱۹۱۴۶۶ نفر بوده که رتبه ۱۳ بیکاری

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———
در کشور را دارا بوده است. نرخ مشارکت اقتصادی ۳۸/۵ می‌باشد که با میانگین کشوری ۳۸/۹
فاصله چندانی ندارد اما باید توجه کرد که منابع و امکانات موجود در استان، امکان سطح
مشارکت بالاتری را فراهم آورده است که محقق نشده است. فرهنگ غلط کار در استان
خوزستان در جهت جذب نیروی انسانی در صنایع نفت و گاز یا صنایع وابسته و تمایل به جذب
در مشاغل دولتی و نیز عدم تمایل به کسب و کار در بخش خصوصی یکی از دلایل عمده پایین
بودن نرخ مشارکت مردم در اقتصاد استان می‌باشد. بنابراین با توجه به بسترهای اقتصادی
استان، وضعیت نسبتاً نامناسب توسعه اقتصادی استان، به عنوان یکی از متغیرهای تهدیدزا
محسوب می‌گردد (سلیمی، ۱۳۹۶: ۲۳).

۲-۳- وجود ریزگردها

بحران ریزگردهای خوزستان یک بحران زیست محیطی است که در استان خوزستان وجود
دارد. بخش‌های جنوبی تالاب هورالعظیم در ایران و نابودی تالاب‌های بین‌النهرین در عراق
کانون‌های اصلی تولید ریزگردها هستند. گردوغبارها و ریزگردها در چند سال اخیر در ایران
افزایش یافته‌اند که علت آن خشک شدن تالاب‌های ایران و عراق است. نتایج تحقیقات بیات و
همکاران (۱۳۹۶) نشان می‌دهد به علت پدیده ریزگردها در استان خوزستان از سال ۲۰۰۰ تا
۲۰۱۱ با کاهش ۷/۳۶ درصدی پوشش گیاهی در این استان مواجه هستیم. سالانه به علت بروز
پدیده ریزگردها، حدود ۱۹ هزار بیمار به جمع بیماران کشور اضافه می‌شود که سهم استان
خوزستان از این میزان، حدود ۵ هزار نفر است. استان خوزستان در سال ۱۳۸۸ بیش از ۱۰۰ روز با
مشکل پدیده ی گرد و غبار روبرو بوده است. در سال ۱۳۹۱ حدود ۶۴۰ پرواز هوایی استان با
مشکل مواجه بوده‌اند. طوفان گرد و غبار باعث گسترش مهاجرت خوزستانی‌ها به استانهای یزد،
شیراز و اصفهان شده است. روزهای توام با گرد و غبار در شهر اهواز از ۳۲ روز در سال ۱۳۸۶ به
۶۹ روز در سال ۱۳۸۸ رسیده است (خالدی، ۱۳۹۲، ۱۲۲). بنابراین پدیده ریزگردها به عنوان یکی
از متغیرهای تهدیدزای استان خوزستان محسوب می‌گردد.

۲-۴- حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفین

از نظر تاریخی همواره منطقه خاورمیانه به عنوان منبع تعارض و تنش‌ها شناخته می‌شود.
در این مورد برنارد کوهن چهار منبع و منشا اصلی تعارض‌ها در منطقه خاورمیانه را شامل
سرزمین، منازعات مرزی، الحاق‌گرایی و کمبود آب در نظر می‌گیرد (برنارد کوهن، ۲۰۰۸، ۳۳۸).
در چند دهه گذشته، همواره نگرش‌های منفی در میان نخبگان عرب خلیج فارس در روابط شان
با ایران وجود داشته است که این قبیل نگرش‌ها تحت سیطره مباحثات تقابلی چون عرب-عجم
و شیعه و سنی قرار گرفته است به گونه‌ای که کشورهای شورای همکاری خلیج فارس،
جمهوری اسلامی ایران را در منطقه با هویتی دیگر و یا دشمن فرضی در نظر می‌گیرند که باید

_____ترسیم سناریوهای پیش‌روی فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی..... ◇

خود را در تقابلی با ارزش‌ها و آرمان‌های آن قرار دهند.

در مورد مبحث نخست (عرب-عجم) باید اشاره کرد، نگاه قوم‌مدارانه اعراب نسبت به خود و دیگران که حتی می‌توان آن را تا پیش از اسلام در نظر گرفت، نمونه‌ای از رویکرد فرقه‌ای با ایران بوده است. نمود این تقابل ایدئولوژیک-فرقه‌ای را ما می‌توانیم در جنگ عراق علیه ایران شاهد باشیم، به طوری که اعضای شورای همکاری خلیج فارس، عراق را به عنوان کشوری عرب که علیه کشوری غیر عرب است حمایت نمودند. از این حمایت‌ها می‌توان به تخصیص میلیاردها دلار پول نقد، احداث خط لوله نفت عراق از طریق بندر ینبع عربستان، در اختیار قرار دادن بنادر راهبردی کویت چون ورهبه و بوبیان و تاسیسات دیگر به عراق، کمک‌های تسلیحاتی و لجستیک، دعوت از ناوگان آمریکایی برای حمایت از عراق و حضور بیش از پیش نظامیان کشورهای غربی در خلیج فارس، از جمله حمایت‌های عملی کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس از رژیم بعثی عراق بود (طبری، ۱۳۸۱، ۹۷).

البته باید به این نکته اشاره کرد که در قلب تقسیمات فرقه‌ای مذهبی، تنش‌های تاریخی شیعه-سنی نهفته است که به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی در ایران نمود پیدا کرد. پس از انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی که با هنجارها و ارزش‌هایی چون تجدیدنظر طلبی، ضد امپریالیستی و ضد پادشاهی شناخته می‌شد، کشورهای عربی که دارای هنجارهای مبتنی بر محافظه کاری، حفظ وضع موجود و بر اساس هویت دولتی موروثی و قبیله‌گویی بودند، با ایران انقلابی ناسازگاری پیدا کردند و در نهایت تقابل ایدئولوژی محافظه کار وهابی عربستان از یک طرف و بین المللی‌گرایی شیعی-انقلابی جمهوری اسلامی ایران را در پی داشت (ادیب مقدم، ۱۳۸۸، ۵۴). نمونه آن را می‌توان استقبال این کشورها از انجام حملات تروریستی در ایران و حمایت‌های آنها از گروه‌های تجزیه‌طلب دانست.

برای مثال حمله تروریستی در شهر اهواز، با واکنش‌های بین‌المللی گسترده‌ای همراه بود. بیشتر کشورهای همسایه با صدور پیام‌هایی همدردی خود را در غم ملت ایران شریک دانستند اما برخی کشورها نیز با سکوت یا استقبال از حادثه، روی خبیث و جنگ‌طلبانه خود را به دنیا نشان دادند. در میان کشورهای منطقه و دو همسایه شاخص ایران، عربستان و امارات دو کشوری هستند که نه تنها رسانه‌هایشان مثل شبکه العربیه و اسکای نیوز عربی، حادثه اهواز را «تروریستی» توصیف نکرده‌اند، بلکه دولت‌هایشان یا حتی شخصیت‌های سیاسی آنان حاضر نشده‌اند حادثه تروریستی را محکوم کنند (آی، یو، وی، ام پرس، ۱۳۹۷/۷/۲). بنابراین این متغیر نیز به عنوان یکی از متغیرهای کلیدی تهدیدزا محسوب می‌گردد.

۲-۵- جنگ هشت ساله تحمیلی

استان خوزستان به دلیل هم مرز بودن با دولت عراق و نیز مراکز نفتی و گازی در آن، ۲۰۰۸

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———
بار مورد تهاجم نیروی هوایی عراق قرار گرفت که سهم بیشتری از جنگ شهرها را نسبت به دیگر استان‌های کشور متحمل شد. جنگ همان‌گونه که به تخریب زیربناها و مراکز اقتصادی به ویژه در مناطق جنگی و نیز زیان به بنگاه‌های اقتصادی و واحدهای ارزشی می‌انجامد در یک ارتباط متقابل، می‌تواند زمینه‌ساز رشد توانمندی‌های انسانی و سرعت بخشیدن به روند تبدیل توان بالقوه به توان بالفعل باشد اما به طور کلی جنگ و بحران ناشی از آن برای اقتصاد هر کشور در هر نقطه از جهان وضعیت خاصی را ایجاد می‌کند و به دلیل تأثیری که در کاهش عرضه و افزایش تقاضا و در نهایت برقراری وضعیت عدم تعادل در اقتصاد دارد موجب می‌شود نظام بازار جایگاه و کارایی خود را از دست بدهد و به همین دلیل وضعیت غیرعادی شکل می‌گیرد و لزوم دخالت دولت در امور اقتصادی را به همراه خواهد داشت.

در دوران جنگ علاوه بر اینکه خسارات فراوانی به زیربناهای اقتصادی وارد می‌شود با پدیده‌های مشابهی که در سایر بحران‌های اقتصادی وجود دارد رو به رو و شاهد کاهش انگیزه تولید، بیکاری، کسری بودجه دولت، ضربه به بازار سرمایه، کاهش سرمایه‌گذاری، عدم تعادل‌های اقتصادی، از بین رفتن ظرفیت‌های تولیدی و همچنین فشار تورمی خواهیم بود. در جنگ محصول عناصر اقتصادی آسیب می‌بیند یا در معرض تهدید قرار می‌گیرند (رئیس، ۱۳۹۷، ۷).

۲-۶- فعالیت جریان وهابی

گرایش عمده‌ای که اقوام ایرانی داشته‌اند، این بوده که همواره از تمامیت ارضی ایران محافظت به عمل آورده‌اند، اما در پاره‌ای از موارد، تحت‌تأثیر عواملی، که عمدتاً ریشه در تحریکات بیگانگان داشته است، برخی از اقوام، گرایش‌های گریز از مرکز را در پیش گرفته‌اند. حفظ تمامیت ارضی ایران از هر حیث باید به صورت انگیزه عام ملی درآید که در صورت کوتاهی و قصور در این وظیفه منجر به بحران اعتماد و مشروعیت بین شهروندان و دولت خواهد شد و در نتیجه احساس تعلق به واحد ملی در آنان به ضعف خواهد گرایید (احمدی، ۱۳۷۷، ۲۱۹).

وهابی‌ها از نظر مالی پیوند محکمی با کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس به خصوص عربستان سعودی و امارات متحده عربی دارند. آنها احساسات مردم این کشور را نیز نسبت به شرایط اهل تسنن و اقلیت‌های قومی در جمهوری اسلامی ایران تحریک می‌کنند و با مظلوم‌نمایی عنوان می‌کنند که ما تحت فشار هستیم و عقاید اهل سنت ایران و قومیت‌ها در تنگنا قرار دارد. یکی از بزرگترین کشورهای حامی این تفکر، عربستان سعودی است (www.Jaahan.news.ir 86053206). در کشور ایران که هویت ایرانی با آئین تشیع پیوندی جدایی‌ناپذیر پیدا کرده است و خوزستان به عنوان دروازه ورود تشیع به ایران محسوب

ترسیم سناریوهای پیش روی فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی..... ◇
 می‌شود (فولر، ۱۳۷۳، ۴۳). اعتقاد به ارزش‌های مذهبی شیعه سبب شده است تا اعراب خوزستان با سایر برادران با قومیت‌های مختلف در ایران احساس برادری و همدلی کنند و عوارض منفی ناشی از عامل قومیت به حداقل رسیده و تحت‌الشعاع این عامل مهم قرار گیرد. اما رسوخ خرافات و همچنین تفکرات نخله وهابیت یکی از عوامل تهدیدزا و زمینه‌ساز ناامنی در استان است که از طریق انتشارات و تبلیغات تلویزیونی و ماهواره‌ای به صورت گسترده‌ای رواج دارد. وقوع انفجارات در استان و بازداشت افرادی که عقاید وهابی را به دنبال خود یدک می‌کشیدند و همچنین کشف منابع فرهنگی و برگزاری جلسات منظم، نماز جماعت عید فطر حتی توسط برخی شخصیت‌های خاص، مؤید شیوع و گسترش چنین نخله‌ای خطرناک در استان می‌باشد (بیژنی، ۱۳۸۷، ۲۲).

۲-۷- رقابت‌های منطقه ای

مباحث در متغیر حمایت عربستان و امارات از مخالفین تشریح شده است.

۳- وضعیت احتمالی متغیرهای کلیدی

متغیرهای کلیدی استخراج شده از نرم افزار میک‌مک با نظر کارشناسان در طیفی از وضعیت‌ها از مثبت تا منفی (وضع مطلوب، وضع موجود، وضع نامطلوب) به تعداد ۲۱ وضعیت مطابق جدول شماره ۲ قرار گرفتند. وضعیت‌های فوق آینده فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی و تاثیرگذاری آنها بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را مشخص می‌کنند.

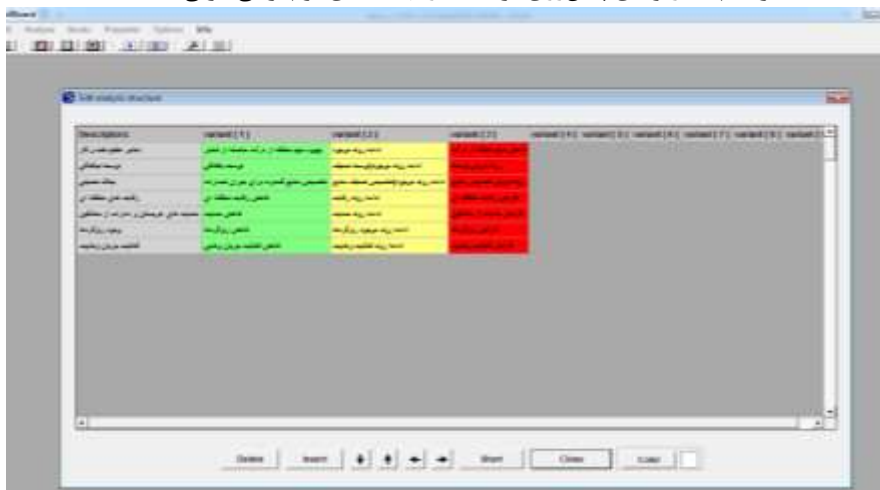
جدول ۲: طیف وضعیت متغیرهای کلیدی

مشخصه متغیر	متغیر کلیدی	مشخصه وضعیت	وضعیت‌های مختلف
A	ذخایر عظیم نفت و گاز	A1	بهبود سهم منطقه از درآمد حاصله از نفت و گاز
		A2	ادامه روند موجود
		A3	کاهش سهم منطقه از درآمد حاصله
B	توسعه نیافتگی	B1	توسعه یافتگی
		B2	ادامه روند موجود (توسعه ضعیف)
		B3	روند نزولی توسعه
C	جنگ تحمیلی	C1	افزایش منابع جهت جبران

خسارات ناشی از جنگ			
ادامه روند موجود (تخصیص ضعیف)	C2		
روند نزولی تخصیص منابع	C3		
کاهش رقابت‌های منطقه‌ای	D1	رقابت‌های منطقه‌ای	D
ادامه روند موجود	D2		
افزایش رقابت‌های منطقه‌ای	D3		
کاهش حمایت از مخالفین	E1	حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفین	E
ادامه روند موجود	E2		
افزایش حمایت از مخالفین	E3		
کاهش ریزگردها	F1	پدیده ریزگردها	F
ادامه روند موجود	F2		
افزایش ریزگردها	F3		
کاهش فعالیت جریان وهابی	G1	فعالیت جریان وهابی	G
ادامه روند موجود	G2		
افزایش فعالیت وهابیت	G3		

۴- مراحل طراحی سناریو با نرم افزار سناریو ویزارد^۱

به منظور سناریوسازی با نرم افزار یاد شده لازم است تا ابتدا متغیرهای کلیدی موثر و وضعیت‌های مختلف تعریف شده برای آنها در نرم افزار وارد شوند. برای نشان دادن مطلوبیت هنجاری وضعیت‌ها از رنگ استفاده می‌شود. رنگ‌دهی به متغیرها اختیاری می‌باشد و تاثیری بر محاسبات سناریو ندارد. با این حال، رنگ‌دهی در تفسیر تابلوی سناریو مفید می‌باشد. ساختار متغیرهای ایجاد شده در نرم افزار در شکل ۱ نمایش داده شده است.



شکل ۱: ساختار متغیرها در نرم افزار سناریو ویزارد

پس از انتخاب متغیرهای کلیدی، هر یک از متغیرها به وضعیت‌های مختلف طبقه‌بندی شده و این وضعیت‌ها برای تمام متغیرهای کلیدی به صورت ماتریسی در اختیار متخصصین و خبرگان مسائل قومی قرار می‌گیرد. در این پرسش‌نامه، وضعیت‌ها می‌توانند تاثیرگذاری منفی را نیز نشان دهند و اعداد پرسش‌نامه از ۳ تا ۳- متغیر است. سوال محوری این پرسشنامه این است اگر هر یک از وضعیت‌ها در آینده فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی اتفاق بیفتد چه تاثیری بر وقوع یا عدم وقوع سایر وضعیت‌ها خواهد داشت؟

۵- شناسایی سناریوهای سازگار

با توجه به وسعت ماتریس و ابعاد آن به اندازه (۲۱*۲۱)، سناریوهای ترکیبی را بر اساس داده‌های وارد شده پرسشنامه تحلیل و تعداد سناریوهای سازگار را بر اساس شکل ۲ نمایش می‌دهد:



شکل ۲: سناریوهای سازگار حاصل از نرم افزار سناریو ویزارد

ماهیت این نرم افزار به کاهش ابعاد احتمالی وقوع سناریوها از میان هزاران سناریو به چند سناریو محدود با احتمال وقوع بالاست. نتایج حاکی است ۶ سناریو با سازگاری و امتیاز بالا، پیش روی آینده فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی در ارتباط با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است که از میان آن‌ها ۱ سناریو بسیار قوی و محتمل و ۵ سناریو ضعیف به دست آمدند. با توجه به امتیازهای به دست آمده از سناریوهای محتمل و از آنجایی که ۵ سناریو ضعیف حاصله امتیاز بسیار پایینی داشته و با توجه به امتیاز بسیار بالای به دست آمده از سناریو بسیار قوی حاصله، لذا این سناریو به عنوان سناریو محتمل و مطلوب به دست آمده تشریح می‌گردد.

۶- تجزیه و تحلیل سناریوی محتمل

وضعیت‌های سناریو محتمل بسیار قوی به عنوان سناریوی شماره یک در قالب جدول ۳ نمایش داده می‌شود:

ترسیم سناریوهای پیش روی فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی..... ◇

جدول ۳: جدول وضعیت‌های سناریوی محتمل (سناریوی شماره یک)

ذخایر عظیم نفت و گاز:	ادامه روند موجود
توسعه نیافتگی:	ادامه روند موجود (توسعه ضعیف)
جنگ تحمیلی:	ادامه روند موجود (تخصیص ضعیف منابع)
رقابت‌های منطقه‌ای:	ادامه روند رقابت
حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفین:	ادامه روند حمایت
وجود ریزگردها:	کاهش ریزگردها
فعالیت جریان وهابیت:	ادامه روند فعالیت وهابیت

نتایج حاصل از جدول ۳ نشان می‌دهد سناریوی محتمل و قوی شماره یک از ۷ وضعیت تشکیل شده که ۶ وضعیت از وضعیت‌های محتمل وضعیت میانه و ادامه روند موجود و ۱ وضعیت یعنی (کاهش ریزگردها) وضعیت مطلوب می‌باشد. جدول ۴ نیز امتیازهای کسب شده توسط هر وضعیت سناریوی محتمل شماره یک را نمایش می‌دهد.

جدول ۴: امتیازهای کسب شده توسط هر وضعیت

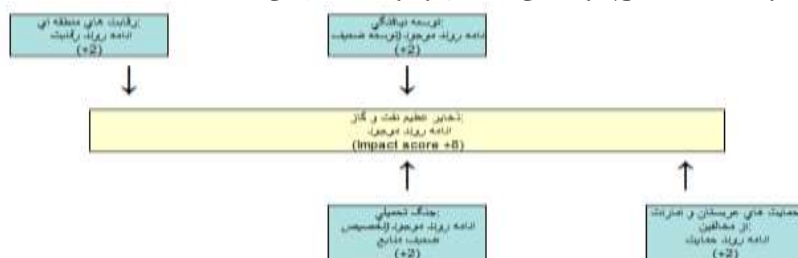
متغیر	وضعیت	امتیاز (درجه) استحکام سناریو
توسعه نیافتگی	ادامه روند موجود (توسعه ضعیف)	۸
رقابت‌های منطقه‌ای	ادامه روند رقابت	۸
فعالیت جریان وهابیت	ادامه روند فعالیت وهابیت	۸
جنگ تحمیلی	ادامه روند موجود (تخصیص ضعیف منابع برای بازسازی)	۶
وجود ریزگردها	کاهش ریزگردها	۶
ذخایر عظیم نفت و گاز	ادامه روند موجود	۲
حمایت‌های عربستان و امارات از مخالفین	ادامه روند حمایت	۱

۷- بررسی وضعیت‌های سناریوی محتمل

۷-۱- متغیر ذخایر عظیم نفت و گاز

برابر جدول ۴ در مورد متغیر ذخایر عظیم نفت و گاز، وضعیت ادامه روند موجود (بهره‌برداری

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———
 و استفاده از منابع) محتمل‌ترین وضعیت ممکنه می‌باشد. این وضعیت ۸ امتیاز از سایر
 وضعیت‌های موجود کسب کرده است. نحوه و میزان امتیازدهی به این وضعیت در شکل ۳
 نمایش داده شده است. همانگونه که در این شکل مشاهده می‌گردد وضعیت ادامه روند موجود
 (بهره برداری و استفاده از منابع)، وضعیتی محتمل و قوی به نظر می‌رسد.



شکل ۳: میزان امتیازدهی به وضعیت ادامه روند (بهره برداری و استفاده از منابع)

وضعیت کاهش سهم منطقه از درآمد حاصله از ذخایر امتیاز ۶ را به ترتیب از سوی سایر
 وضعیت‌ها کسب کرده است:

الف) ادامه روند موجود توسعه (توسعه ضعیف): ۲ امتیاز

ب) ادامه روند موجود بازسازی (بازسازی ضعیف مناطق جنگی): ۲ امتیاز

ج) ادامه روند رقابت‌های منطقه‌ای: ۲ امتیاز

امتیازات کسب شده نشان می‌دهد وضعیت کاهش سهم منطقه از درآمد حاصله از ذخایر با
 احتمال وقوع ضعیف‌تری پس از ادامه روند موجود قرار دارد.

همچنین وضعیت بهبود سهم منطقه از درآمد حاصله از ذخایر امتیاز ۲ را به ترتیب از سوی
 سایر وضعیت‌ها کسب کرده است:

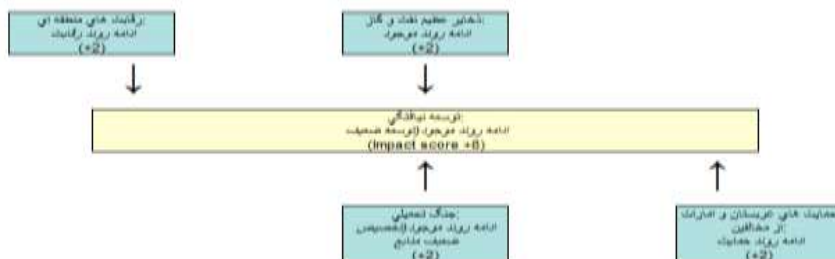
د) ادامه روند موجود رقابت‌های منطقه‌ای: ۲ امتیاز

امتیازات کسب شده نشان می‌دهد وضعیت بهبود سهم منطقه از درآمد حاصله از ذخایر
 ضعیف‌ترین حالت ممکنه می‌باشد.

۲-۷- متغیر توسعه نیافتگی

برابر جدول ۴ در مورد متغیر توسعه نیافتگی، وضعیت ادامه روند موجود توسعه (توسعه
 ضعیف) محتمل‌ترین وضعیت ممکنه می‌باشد. این وضعیت ۸ امتیاز از سایر وضعیت‌های موجود
 کسب کرده است. نحوه و میزان امتیازدهی به این وضعیت در شکل ۴ نمایش داده شده است.
 همان‌گونه که در این شکل مشاهده می‌گردد وضعیت ادامه روند موجود توسعه (توسعه ضعیف)،
 وضعیتی محتمل و قوی به نظر می‌رسد.

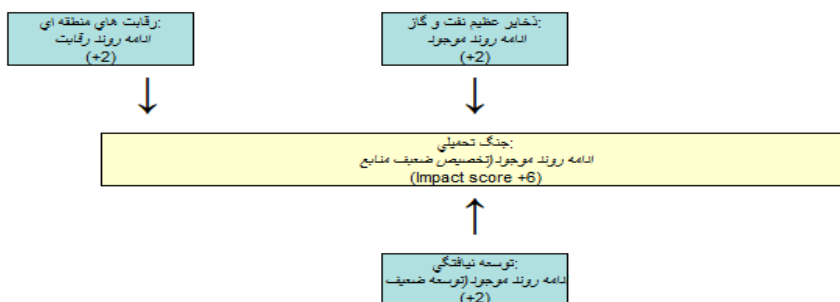
ترسیم سناریوهای پیش‌روی فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی.....



شکل ۴: میزان امتیازدهی به وضعیت ادامه روند موجود توسعه (توسعه ضعیف)

۳-۷- متغیر جنگ تحمیلی

برابر جدول ۴ در مورد متغیر جنگ تحمیلی، ادامه روند موجود تخصیص ضعیف منابع (برای بازسازی مناطق جنگی) محتمل‌ترین وضعیت ممکنه می‌باشد. این وضعیت ۶ امتیاز از سایر وضعیت‌های موجود را کسب کرده است. نحوه و میزان امتیازدهی به این وضعیت در شکل ۵ نمایش داده شده است. همان‌گونه که در این شکل مشاهده می‌گردد وضعیت ادامه روند موجود تخصیص ضعیف منابع (برای بازسازی مناطق جنگی)، وضعیتی محتمل و قوی به نظر می‌رسد.

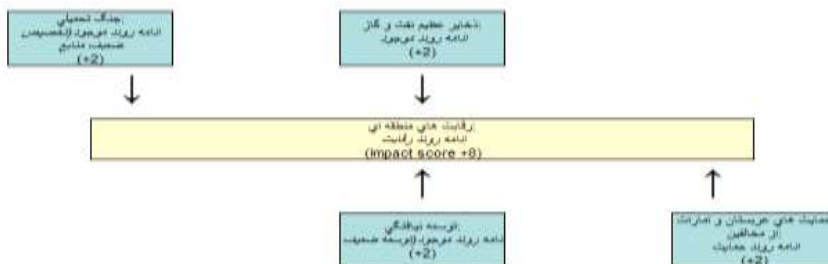


شکل ۵: میزان امتیازدهی به وضعیت ادامه روند تخصیص ضعیف منابع

۴-۷- متغیر رقابت‌های منطقه‌ای

برابر جدول ۴ در مورد متغیر رقابت‌های منطقه‌ای، وضعیت ادامه روند موجود رقابت‌های منطقه‌ای محتمل‌ترین وضعیت ممکنه می‌باشد. این وضعیت ۸ امتیاز از سایر وضعیت‌های موجود کسب کرده است. نحوه و میزان امتیازدهی به این وضعیت در شکل ۶ نمایش داده شده است. همان‌گونه که در این شکل مشاهده می‌گردد وضعیت ادامه روند موجود رقابت‌های منطقه‌ای، وضعیتی محتمل و قوی به نظر می‌رسد.

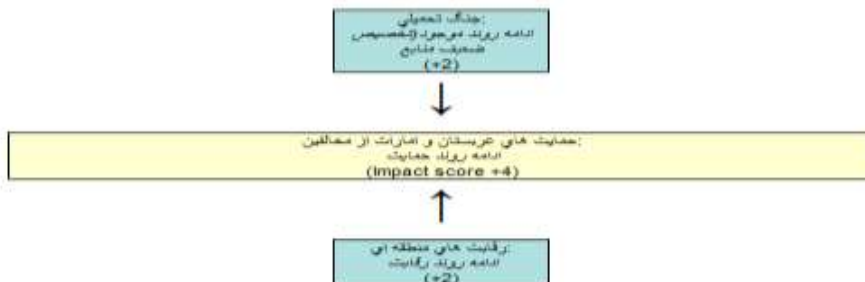
◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹



شکل ۶: میزان امتیازدهی به وضعیت ادامه روند موجود رقابت های منطقه ای

۷-۵- متغیر حمایت های عربستان و امارات از مخالفین

برابر جدول ۴ در مورد متغیر حمایت های عربستان و امارات از مخالفین، وضعیت ادامه روند موجود حمایت، محتمل ترین وضعیت ممکنه می باشد. این وضعیت ۴ امتیاز از سایر وضعیت های موجود کسب کرده است. نحوه و میزان امتیازدهی به این وضعیت در شکل ۷ نمایش داده شده است. همان گونه که در این شکل مشاهده می گردد وضعیت ادامه روند موجود حمایت های عربستان و امارات از مخالفین، وضعیتی محتمل و قوی به نظر می رسد.



شکل ۷: میزان امتیازدهی به وضعیت ادامه روند حمایت های عربستان و امارات از مخالفین

وضعیت کاهش حمایت عربستان و امارات از مخالفین امتیاز ۳ را به ترتیب از سوی سایر وضعیت ها کسب کرده است:

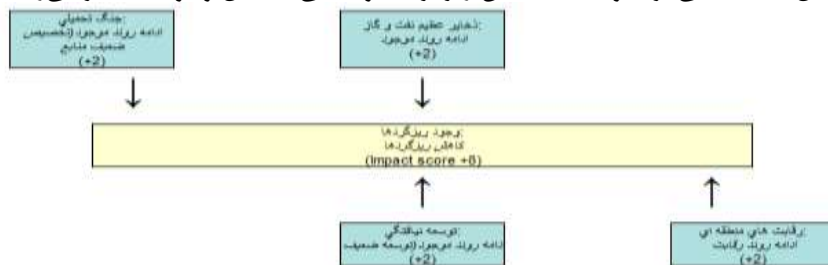
الف) ادامه روند موجود (بهره برداری و استفاده از منابع): ۲ امتیاز

ب) ادامه روند موجود تخصیص ضعیف منابع (برای بازسازی مناطق جنگی): ۱ امتیاز
امتیازات کسب شده نشان می دهد وضعیت کاهش حمایت عربستان و امارات از مخالفین با احتمال وقوع ضعیف تری پس از ادامه روند موجود قرار دارد.

۷-۶- متغیر وجود ریزگردها

برابر جدول ۴ در مورد متغیر وجود ریزگردها، وضعیت کاهش ریزگردها، محتمل ترین وضعیت ممکنه می باشد. این وضعیت ۸ امتیاز از سایر وضعیت های موجود کسب کرده است.

ترسیم سناریوهای پیش روی فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی..... ◇
 نحوه و میزان امتیازدهی به این وضعیت در شکل ۸ نمایش داده شده است. همان‌گونه که در این شکل مشاهده می‌گردد وضعیت کاهش ریزگردها، وضعیتی محتمل و قوی به نظر می‌رسد.

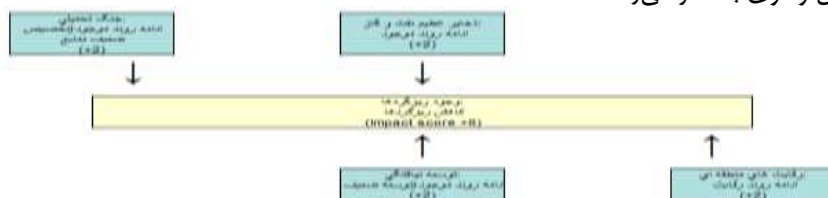


شکل ۸: میزان امتیازدهی به وضعیت کاهش ریزگردها

وضعیت ادامه روند موجود ریزگردها امتیاز ۲ را از سوی سایر وضعیت‌ها کسب کرده است. امتیازات کسب شده نشان می‌دهد وضعیت ادامه روند موجود ریزگردها با احتمال وقوع ضعیف‌تری پس از کاهش ریزگردها قرار دارد.

۷-۷- متغیر فعالیت جریان وهابیت

برابر جدول ۴ در مورد متغیر فعالیت جریان وهابیت، ادامه روند فعالیت جریان وهابیت، محتمل‌ترین وضعیت ممکنه می‌باشد. این وضعیت ۸ امتیاز از سایر وضعیت‌های موجود کسب کرده است. نحوه و میزان امتیازدهی به این وضعیت در شکل ۹ نمایش داده شده است. همان‌گونه که در این شکل مشاهده می‌گردد وضعیت ادامه روند فعالیت جریان وهابیت، وضعیتی محتمل و قوی به نظر می‌رسد.



شکل ۹: میزان امتیازدهی به وضعیت ادامه روند فعالیت جریان وهابیت

۸- بررسی سایر سناریوهای محتمل

با توجه به وضعیت شکل ۳ که قبلاً نیز در خصوص آن بحث شد، از میان هزاران سناریو تحلیل شده توسط نرم افزار سناریو ویزارد، ۶ سناریو سازگار و محتمل ذیل به دست آمد. سناریو شماره ۱ که به آن پرداخته شد، به علت کسب بیشترین امتیاز (۵۰ امتیاز) به عنوان سناریوی بسیار محتمل انتخاب گردید و مورد تحلیل قرار گرفت. حال به بررسی ۵ سناریوی دیگر از امتیاز

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———

بالا به پایین می‌پردازیم.

۸-۱- سناریوی شماره ۲

مجموع امتیاز کسب شده توسط سناریو شماره دو ۲۴ می‌باشد و ۳ وضعیت از ۷ وضعیت سناریوی موجود، روند نزولی پیدا کرده و بحرانی شده‌اند.

۸-۲- سناریوی شماره ۳

مجموع امتیاز کسب شده توسط سناریو شماره سه ۲۴ می‌باشد و ۳ وضعیت از ۷ وضعیت سناریوی موجود، روند نزولی پیدا کرده و بحرانی شده‌اند. همچنین وضعیت مطلوب کاهش ریزگردها نزول پیدا کرده و ادامه روند موجود تبدیل گردیده است.

۸-۳- سناریوی شماره ۴

مجموع امتیاز کسب شده توسط سناریو شماره چهار ۲۴ می‌باشد و ۴ وضعیت از ۷ وضعیت سناریوی موجود، روند نزولی پیدا کرده و بحرانی شده‌اند.

۸-۴- سناریوی شماره ۵

مجموع امتیاز کسب شده توسط سناریو شماره پنج، ۲۰ می‌باشد و ۶ وضعیت از ۷ وضعیت سناریوی موجود، روند نزولی پیدا کرده و بحرانی شده‌اند.

۸-۵- سناریوی شماره ۶

مجموع امتیاز کسب شده توسط سناریو شماره شش، ۲۰ می‌باشد و ۷ وضعیت سناریوی موجود، روند نزولی پیدا کرده و بحرانی شده‌اند.

نتیجه‌گیری

ایران از جمله کشورهای کثیرالاقوام است که وجود تنوعات قومی و فرهنگی در آن لزوم سیاست قومی و مدیریت سیاسی کارآمد، مدبرانه و عقلانی را ایجاب نماید. در سالیان اخیر، برخی بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و بعضی از فعالان قومی تلاش کرده‌اند در ظاهر با عنوان حمایت از اقوام ایرانی، ضمن تحریف هویت ایرانی اعراب خوزستان، خالق هویت عربی غیر ایرانی برای ایشان باشند. این مسئله در چند سال اخیر منجر به بروز برخی تنش‌ها و یا حتی مسائل امنیتی در استان خوزستان و علی‌الخصوص در مناطق عرب‌نشین این استان شده است. بر این اساس، برای پیش بینی وضعیت امنیتی کشور در سال‌های آتی و طراحی سناریوهای امنیتی مناسب توجه به وضعیت قومی و تهدیدات و فرصت‌های قومی کاملاً ضروری است.

کاهش تولید نفت، مشکلات اقتصادی کشور و تیره‌تر شدن روابط ایران و عربستان از جمله مواردی است که می‌تواند وضعیت آینده قوم عرب در خوزستان را از ایجاد فرصت‌ها به سمت ایجاد تهدیدات در ارتباط با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران هدایت کند. نتایج به دست آمده از نرم افزار سناریو ویزارد نیز نشان می‌دهد اگرچه سناریوی قوی به دست آمده سناریوی ادامه روند موجود است، اما با نگاهی به سناریوهای دیگر می‌توان نتیجه گرفت سناریوهای محتمل

_____ ترسیم سناریوهای پیش‌روی فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی..... ◇

دیگر از ادامه روند موجود به سمت وضعیت نسبتاً بحرانی تا بحرانی سوق پیدا کرده‌اند و این مسئله زنگ خطری برای تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران حوزه امنیت ملی است. همچنین در این بین نباید از شگفتی‌سازها و عدم قطعیت‌ها چشم‌پوشی کرد. بیماری کرونا به عنوان یکی از مهم‌ترین عدم قطعیت‌های حال حاضر تمام معادلات اقتصادی و اجتماعی کشورها را به هم ریخته و منجر به رشد منفی اقتصاد جهانی گردیده است. کشور ایران نیز از این مسئله مستثنی نشده و بیماری کرونا تأثیرات زیادی بر وضعیت اقتصادی آن گذاشته است. لذا با اتخاذ تصمیمات مناسب می‌بایست از بروز سناریوهای نسبتاً بحرانی و بحرانی پیشگیری کرد.

پیشنهاد‌های کاربردی

سناریوی محتمل این تحقیق با امتیاز بالا، سناریوی ادامه وضع موجود به دست آمد. پیشران‌ها در شکل‌گیری سناریوها نقش کلیدی دارند. با توجه به اینکه پیشران‌های کلیدی این تحقیق شامل پیشران‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی بود، انجام اقدامات مثبت از سوی تصمیم‌گیران می‌تواند به بهبود پیشران‌های موثر کمک شایانی کند. از جمله این اقدامات مثبت:

- جلوگیری از امنیتی شدن مسائل قومی خوزستان و نگه داشتن آن در طیف پدیده‌های اجتماعی؛
- کاهش رقابت‌های منطقه‌ای از طریق ایجاد علائق و منافع مشترک منطقه‌ای با افزایش وابستگی متقابل اقتصادی و امنیتی در سطح کشورهای منطقه به ویژه کشورهای حاشیه خلیج فارس؛
- افزایش روند توسعه با بهبود وضعیت اشتغال در خوزستان از طریق جلوگیری از خام فروشی نفت و گاز، احداث پالایشگاه‌ها و صنایع مرتبط با نفت و گاز و جذب جوانان بومی در این صنایع؛
- متغیرهای ادامه وضع موجود، وضعیت‌های چندان مطلوبی ندارند. ادامه روندهای اشاره شده به راحتی می‌تواند به سوی وضعیت نسبتاً بحرانی سوق پیدا کنند. به همین علت است که ۵ سناریوی دیگر به دست آمده از نرم افزار سناریو ویزارد، سناریوهای نسبتاً بحرانی و بحرانی هستند. لذا پیشنهاد می‌گردد تصمیم‌گیران واقع بینانه به مسئله نگرسته و به دنبال ارائه راهکارها و اخذ تصمیمات مناسب جهت تلطیف وضعیت موجود باشند.

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———

منابع

الف: منابع فارسی:

ابراهیمی، سجاد؛ شاکری خوبی، احسان(۱۳۹۳)، بررسی نقش گفتمان پان ترکیسم در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال یازدهم، شماره چهل و سوم.
احمدی، حمید(۱۳۷۶)، قومیت و قوم گرایی در ایران؛ افسانه یا واقعیت؟ فصلنامه اطلاعات سیاسی و اقتصادی، سال یازدهم، شماره ۱۱۵ و ۱۱۶.

ادیب مقدم، آرشین(۱۳۸۸)، سیاست بین المللی در خلیج فارس: تبارشناسی فرهنگی، ترجمه داود غرباق زندی، تهران: شیرازه.

امیر احمدی، هوشنگ(۱۳۷۷)، قومیت و امنیت، ترجمه حسن شفیعی، فصلنامه مطالعات راهبردی، پیش شماره دوم، صص ۲۳۳-۲۰۷.

بیژنی، علی؛ عزتی، عزت الله(۱۳۸۷)، کالبدشکافی جنبش ها و گروه های قومی در استان خوزستان، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال پنجم، شماره ۲۰، صص ۱۵-۳۰.

تاجیک، محمدرضا(۱۳۸۵)، انسان ایرانی، سیاست و آینده شناسی، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال اول، شماره دوم، صص ۵۵-۱۰۷.

جعفری ولدانی، اصغر(۱۳۹۰)، تحریف هویت ایرانی خوزستان، فصلنامه مطالعات ملی، سال دوازدهم، شماره سوم، صص ۳-۲۳.

جهان نیوز (www.Jaahan.news.ir 86053206).

خالدی، کوهسار(۱۳۹۲)، زبان های اقتصادی طوفان گرد و غبار به استان های غربی ایران(مطالعه موردی: ایلام، خوزستان و کرمانشاه)، فصلنامه مدل سازی و اقتصاد، دوره ۷، شماره ۲۳، فیروزکوه، ۱۰۵-۱۲۵.

خانیک، هادی؛ سرشار، حمید(۱۳۹۱)، گونه شناسی فرهنگ سیاسی، مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه کردستان، دو فصلنامه پژوهش سیاست نظری، شماره ۱۱، صص ۹۱-۱۳۰.

دوستی ایرانی، راضیه(۱۳۹۴)، «مدل سازی سه بعدی زمین شناسی دو زون در بخش شرقی میدان نفتی اهواز»، انجمن زمین شناسی نفت ایران.

رئیس، هاشم(۱۳۹۶)، پیامدهای اقتصادی جنگ شهرها در استان خوزستان، فصلنامه جندی شاپور، سال

_____ ترسیم سناریوهای پیش‌روی فرصت‌ها و تهدیدهای قوم‌گرایی عربی..... ◇
سوم، شماره ۱۱، صص ۱-۲۵.

سلیمی، شاهرخ (۱۳۹۶)، گزارش خلاصه مدیریتی مطالعات دینامیک اشتغال طرح توسعه کسب و کار اشتغال پایدار استان خوزستان، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

طبری، تقی (۱۳۸۱)، نقش انقلاب اسلامی ایران در شکل‌گیری و استمرار شورای همکاری خلیج فارس، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۲۰.

مقصودی، مجتبی (۱۳۸۰)، تحولات قومی در ایران؛ علل و زمینه‌ها، تهران: موسسه مطالعات ملی.

نواح، عبدالرضا؛ قیصری، نورالله (۱۳۸۹)، آسیب‌شناسی مسائل قومی در ایران مطالعه موردی عرب‌های ساکن شهرستان اهواز، فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، شماره ۳.

ب- منابع انگلیسی:

Cohen, Saul Bernard (2008). *Geopolitics of the World System*. Translated by Abbas Kardan. Tehran: International Institute for Cultural Studies and Research, Contemporary Abrar [In Persian].

DeVos, G.A.(1975). *Ethnic Identity: Cultural Continuity and Change* Mayfield Publishing Company, Palo Alto, California, University of Chicago Press.

Giles.H (1997). *Language, Ethnicity and intergroup relations*, London, European association of experimental social psychology.

Harris, R., Johnston, R., Manley, D (2015). The changing interaction of ethnic and socio-economic segregation in England and Wales, 1991–2011, <https://doi.org/10.1177/1468796815595820>.

Horowitz, D.L (1985). *Ethnic Groups in Conflict* (Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.

Mele, Christine S & Siegel, David A (2017), "Identity, repression, and the threat of ethnic conflict in a strong state", *Journal of Theoretical Politics*, Volume: 29 issue: 4, page(s): 578-598, <https://doi.org/10.1177/0951629817710562>.

Mozingo, Druanna M.,(2015). "An Analysis of the Factors that Influence Ethnic Conflict and Minority Violence in the Western Balkans". Honors Theses. 282..https://aquila.usm.edu/honors_theses/282.

O'Brien, Michelle L (2018), "Migration as an adaptive response to ethnic nationalism in Russia", *Migration Studies*, Volume 6, Issue 2, Pages 187–204, <https://doi.org/10.1093/migration/mnx039>.

Smith. A.D (1981). *The Ethnic Revival in the Modern World* (Cambridge: Cambridge University)